

200700391 - 26

315

KV/JFJ

NORSK
MARITIMT MUSEUM

NVE
Konsesjonsavdelingen
Postboks 5091, Majorstua
0301 Oslo

Deres ref. NVE 200700391-19 kv/jfj

Vår ref.2013159

Dato: 13.05.2013

VEDR. HØRING AV REVISJONSDOKUMENT FOR HEMSILREGULERINGEN I HEMSEDAL, GOL OG ÅL KOMMUNER

Vi viser til brev fra NVE, datert 01.02.2013, vedr. høring av revisjonsdokument fra Hemsilreguleringa i Hemsedal, Gol og Ål kommuner. Bakgrunnen for revisjonen er et krav fremsatt av de berørte kommunene Gol, Hemsedal og Ål. E-CO Energi AS (E-CO) har på vegene av Foreningen for Hallingdalsvassdragets Regulering (FHR) utarbeidet revisjonsdokumentet. Den opprinnelige konsesjonen ble gitt i 1957, og konsesjonen skal revideres i henhold til Vassdragsreguleringsloven.

Kommunene har krevd arkeologiske undersøkelser i Gyrinos-Flævatn, Vavatn, Gjuva, Grøndøla og videre nedover langs Hemsil. I 1959 ble det gjennomført kulturminneregistreringer i forbindelse med oppdemmingen av Gyrinosvatn, og konsesjonæren mener derfor at det ikke er grunnlag for å påkrevde nye undersøkelser i vassdraget. NVE påpeker at kulturminneundersøkelser likevel inngår som tema i revisjonssaken selv om det er gjort undersøkelser i Gyrinosvatn. Følgelig må det vurderes om det skal pålegges sektoravgift etter «Retningslinjer for bruk av sektoravgift til kulturminnevern i vassdrag» av 8.6.2010. Norsk Maritimt Museum (NMM) er kulturminnevernets landsdelsinstitusjon for forvaltning av maritimarkeologiske kulturminner, og uttaler seg fra faglig ståsted om de aktuelle vannene i vassdraget.

Konsesjonen for regulering av Hemsilvassdraget ble gitt i 1957. Reguleringen innebar en oppdemming av vannene Gyrinos og Flævatn på henholdsvis 12,9 meter og 19,9 meter, og ved HRV danner de således et sammenhengende magasin. Før reguleringen var det en 1200 meter lang elvestrekning mellom vannene. LRV utgjør den opprinnelige vannstanden i begge magasinene. I Vavatn senkes vannstanden til 8 meter under opprinnelig vannstand.

Kunnskapsstatus og registreringsbehov

En svært stor del av den kunnskapen vi har om kulturminner i vassdrag ble samlet inn under eldre vassdragsundersøkelser på 1950-, -60 og 70-tallet. For en rekke problemstillinger som er blitt aktualisert de senere årene, er deler av dette materialet i dag mindre anvendbart. Det er ikke tidligere gjennomført arkeologiske undersøkelser i Hemsilvassdraget med fokus på maritime kulturminner eller undervannsarkeologiske funn. Vassdrag har generelt et høyt potensial for funn av maritime kulturminner slik som båtstøper, naust, båtfunn, fiskeanlegg m.m. fra flere forskjellige tidsperioder.

Boplasser under vann

Da feltarbeidet i 1959 tok til var oppsamlingen av magasin vann i Flævatn begynt, og strandområdene var allerede oversvømt. Flævatn ble derfor oppgitt som undersøkelsesobjekt, og arbeidet ble i stedet konsentrert om Gyrinosvatn. Her ble det registrert 16 boplasser av steinalderkarakter. Det ble dessuten påvist og beskrevet en del yngre kulturminner som dyregraver, butufter og legerplasser. Erfaringer fra Gyrinosvatn tyder på at Flævatn også må ha vært rikt på boplassrester, men at disse nå ligger under vann. Strandbundne steinalderlokaliteter i Gyrinosvatn og Flævatn, som ligger på nivåer som sjelden er tilgjengelig på tørr mark vil i følge NMM best kunne undersøkes ved hjelp av undervannsarkeologiske metoder slik som dykking og geofysiske metoder (sonar/ multistråle ekkolodd). Det vil også være mulig å påvise andre forhistoriske kulturminner som jernvinne- og fangstanlegg med disse metodene.

Maritime kulturminner

I strandsonen langs de aller fleste innlandsvann ligger det nausttuffer, båtstøer, fiskeanlegg og annet gjenstandsmateriale knyttet til bruken av vannet i ulike tidsperioder. Vi vet allerede fra magasiner som Tesse i Oppland fylke at anlegg som naust, fiskeanlegg og fiskeredskaper forekommer fra jernalder og middelalder. Langs vann på Hardangervidda er det påvist et høyt antall båtstøer og andre maritimt relaterte kulturminner. I strandkanten langs Gyrinos ble det i 1959 observert spor etter setervirksomhet med tilhørende naust og fiskebuer. Alderen og omfanget på disse anleggene ble ikke nærmere undersøkt, men erfaringer fra andre vassdrag tilsier at disse kan ha kontinuitet langt tilbake i tid. Strendene nær ut- /innløpsos peker seg særlig fram, her var det lune steder egnet til båttopplag i støer og gode fiskeplasser.

Selv om vannene i Hemsilvassdraget har ligget høyt har det ikke bydd på uoverstigelige vanskeligheter å komme hit. Både til Hemsedal og Hallingdal er veien kort, og til Vestlandet har det heller ikke vært særlig langt. Flævatn – Gyrinosvatn ligger således ikke langt fra det gamle faret over til Lærdal i Sogn. Det er sannsynlig at forbindelsen mellom lavland og høyfjell til alle tider har fulgt de store elvedalene. Ved å forflytte seg med båt på vassdraget kunne man frakte folk og varer fortere fram enn om det måtte bæres over land. En setervei som kommer opp fra Ål og fra Hemsedal ender ved stranda av Gyrinosvatn, ca. en halv kilometer sør for utfallsosen. Her lå der før reguleringene en samling naust og fiskebuer. En kartlegging av lignede kulturminner i Hemsilvassdraget vil kunne gi ny kunnskap om ferdselen på vannene.

Å kartlegge om båtstøer og nausttuffer som ligger i tilknytning til andre typer automatisk fredete kulturminner, slik som fangstboplasser og fangstgroper, eller gamle veifar, vil være sentralt. På Hardangervidda har støer blitt satt i forbindelse med jakt på elg og rein. Båtene kunne brukes til å drive dyrene ut i vannet eller inn mot boplassene der det lå jegere og ventet. I tillegg vil det være aktuelt å undersøke om båtstøene ligger samlet i konsentrasjoner i ulike geografiske tyngdepunkter i vassdraget. Det vil kunne indikere ferdselsknutepunkter og sammenheng med virksomheter på land. Bevaringsforholdene for skipsarkeologisk materiale slik som f.eks. stokkebåter er generelt svært gode i ferskvannsmiljøer. Det innebærer at man vil kunne påtreffe hittil ukjente eller mindre kjente fartøystyper i Hemsilvassdraget, og det vil også være stort potensial for funn av båter med høy alder. Det at ingen areal demmes opp i Vavatn gjør det særlig aktuelt for båtfunn og anlegg som har ligget i eller rett under opprinnelig vannstand.

Anbefaling

Reguleringen av Gyrinosvatn, Flævatn og Vavatn skjedde kort tid etter at det ble obligatorisk å utføre kulturminneundersøkelser. Kravet kom imidlertid sent i prosessen, og resultatet ble at undersøkelsene måtte skje raskt ettersom vannstanden steg. I tillegg var fokuset den gang rettet mot steinalderlokaliteter, og svært få andre kulturminner ble beskrevet. NMM anbefaler derfor at det gjennomføres registreringer i og ved reguleringssonen langs alle regulerte vann innen Hemsilreguleringen. Potensialet for at finnes ukjente kulturminner fra ulike tidsperioder både ved og

under høyeste regulerte vannstand i vassdraget er stort. Dette vil gi et langt bedre grunnlag for å vurdere om det finnes lokaliteter som må sikres eller graves ut, for å sikre kunnskap som kan være i ferd med å forsvinne.

NMM forstår det slik at LRV i Gyrynosvatn og Flævatn tilsvarer opprinnelige strandlinjer. Konesjonæren nevner at siden disse vannene er demmet opp er de mindre interessant med tanke på skade på kulturminner. NMM ønsker å fremheve at den høye oppdemmingen i kombinasjon med at terrenget er forholdsvis slakt kan resultere i store erosjonsskader i reguleringssonen. Vi har eksempler på erosjonsskader fra en rekke vassdrag i lignende hevingsmagasiner, deriblant Aursjøen i Oppland fylke. Situasjonen for kulturminner i regulerte vassdrag er bekymringsverdig, ikke bare for de kjente anleggene, men også for eventuelle ukjente kulturminner som kan gå tapt før vi får kjennskap til dem. Det er svært viktig at registreringer langs disse vassdragene kommer i gang for å skaffe kunnskap om eventuelle kulturminner her, ikke minst for å få mulighet til å innhente så mye kunnskap om dem som mulig før de skades ytterligere av utvasking, erosjon og isskuring.

Vi anmoder om at våre merknader blir godt ivaretatt i det videre arbeidet med revisjonsdokumentet.

Vennlig hilsen
Norsk Maritimt Museum

Charlotte Melsom
Charlotte Melsom
Arkeolog
Ansvarlig sektoravgift

Tori Falck
Tori Falck
Assisterende avdelingsleder

Kopi:
Riksantikvaren, Postboks 8196 Dep, 0034 Oslo
Buskerud fylkeskommune, Postboks 3563, 3007 Drammen
E-CO Energi AS, Postboks 1050 Sentrum, 0104 Oslo

Post- og besøksadresse
Bygdøynesveien 37
NO-0286 OSLO

Telefon
+47 24 11 41 50
Telefaks
+ 47 24 11 41 51

E-postadresse
fellespost@marmuseum.no

Bankgiro
6038 05 42040
Postgiro
0540 04 84262

Foretaksregisteret
NO 981 518 284